

Bir el yazması güfte mecmuasında *Vesîletü'n-necât*'in başlangıcında ve son bölümünde, mısra kenarlarına makam adlarının tesbit edilmiş metni (Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 1286, vr. 8*, 9*, 16*)

XX. yüzyıl mevlidhanlarının mevlid metnine kendi zevklerine eklemeler yaparak okumaları tahrifata sebep olduğundan tasvip edilecek bir uygulama değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Divan Edebiyatı Müzesi, Revnakoğlu Dosyaları, nr. 230; Belîğ, *Güldeste*, s. 525-526; Mehmed Akif Ersoy, *Safahat* (nşr. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1987, s. 467-471; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942-43, I, 12-13, 17, 25; II, 441, 471, 654-656; Ali Rıza Sağman, *Mevlid Nasıl Okunur? ve Mevlidhanlar*, İstanbul 1951; Kâzım Baykal, *Süleyman Çelebi ve Mevlid* (nşr. Kadim Atlansoy), Bursa 1999; Tâhirülmevlî, "Rebîülevvel ve Mevlid-i Şerif", *Mahfil*, sy. 5, İstanbul 1339, s. 79-81; Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Mevlid Merâsimi", *Tevhîd-i Efkâr*, 5 Receb 1340 / 4 Mart 1922; Neclâ Pekolcaç, "Süleyman Çelebi Mevlidi, Metni ve Menşei Meselesi", *TDED*, VI (1955), s. 39-64; Halil Can, "Dinî Musiki", *MM*, sy. 292 (1974), s. 22-23; sy. 293 (1974), s. 17-19; Ömer Tuğrul İnançer, "Dinî Musiki", *DBİst.A*, III, 58 (maddenin yazımında Bekir Sıdkı Sezgin'den alınan şifahi bilgilerden de faydalanılmıştır).

NURİ ÖZCAN

dan okunacak bahrin makamında Kur'an-ı Kerim veya tevşih (bazan ikisi birden) okunur, mevlidhan da önce bir kaside okuyup ardından bahre girerdi. Son yıllarda ise bazı mevlidhanların bir münasebet düşürerek bahir içerisinde kaside okudukları görülmektedir. Ancak bu durumda kaside ile bahrin konuları ve edebî seviyesi arasında bir uyumun bulunmasına dikkat etmek gerekir.

Kaynaklarda, Süleyman Çelebi mevlidinin sadece İstanbul'da Koca Mustafa Paşa Sümbül Efendi Dergâhı'nda okunduğu belirtilen bir başka bestesinden de söz edilmektedir. Yakın dönemlere kadar okunan bu eserin özelliği, her beytin ardından tevşihhanlar tarafından Allah'ın "hay" isminin peş peşe iki defa tekrar edilmesiydi. Ancak bu kelimedeki "h" harfiyle Türkçe'de "evet" mânasına gelen "hayhay" kelimesindeki "h"nin aynı şekilde telaffuz edilmesi mâna karışıklığına sebep olmaktadır. Meselâ, "Gece gündüz işleri isyan kamu / Korkarım kim yerleri ola tamu" beytinden sonra söylenen "hay hay" nakaratı mânaya pek uygun düşmediğinden bu zikirli mevlidin okunması terk edilmiştir.

Türk müzikisinde öteden beri mevlidhanlıkla şöhret bulmuş pek çok müzikişinas yetişmiştir. XVIII. yüzyıldaki meşhur mevlidhanlar arasında Emîr Buhârî Camii hatibi hattat ve şair Hâfız Şühûdî Mehmed Efendi, Beşiktaş'ta Sinan Paşa Tekkesi şeyhi Mustafa Rızâ Efendi, dinî eserler bestekârı Çâlâkzâde Şeyh Mustafa Efendi, Zeyrek Camii müezzini Hüseyin Dede en önemlilerindedir. XIX. yüz-

yılda İstanbul'da mevlidhanlıkla tanınmış hâfızlardan Aksaraylı Âmâ Hâfız Hasan Efendi, hünkâr mevlidhanı Fındıklılı Hacı Hakkı Efendi, hünkâr imamı Hâfız Yûsuf Efendi, Enderunlu Hâfız Hüsnü Efendi, Bedevî şeyhi Ali Baba, Hâfız Âşir, Beylerbeyi Camii hatibi Rifat Bey, Selimiye hatibi Şeyh Ömer Efendi, Hoşçuzâde Mehmed Şâkir Efendi, Balat Sümbülî Dergâhi şeyhi Kemal Efendi, Hüdâyî Tekkesi şeyhi Mehmed Rûşen Efendi, Mutafzâde Ahmed Efendi ve Mehmed Âkif'in (Ersoy) bir şiiriyle kıraatini ölümsüzleştirdiği Said Paşa İmamı diye bilinen Hasan Rızâ Efendi özellikle zikredilmesi gereken isimlerdir.

Son dönemin önemli mevlidhanları arasında başta Hâfız Sâmî olmak üzere hünkâr mevlidhanı Boyabatlı Mustafa Şevki Efendi, Süleymaniye Camii başmüezzini Hâfız Kemal Efendi, Beyoğlu Ağa Camii imamı Hasan Rızâ Efendi, Muhyiddin Tanık, Hâfız Burhan, Mecit Sesigür, Esat Gere, Yeraltı Camii imamı Ali Üsküdarlı, Hüseyin Sebilci, Kâzım Büyükaksoy; günümüz mevlidhanları arasında ise Halil İbrahim Çanakaleli, Aziz Bahriyelî, Fevzi Mısır, Emin Işık, Zeki Altun (ö. 1999) ve Kâni Karaca (ö. 2004) bilhassa belirtilmelidir.

Mevlid manzumesi son devir hattat ve müzikişinaslarından Kemal Batanay tarafından yeniden bestelenmiş, Kâni Karaca'nın meşkettiği bu bestenin notası henüz neşredilmediğinden okunması yaygınlaşmamıştır. Ayrıca bestekâr Sadettin Kaynak'ın bir mevlid bestesinden bahsedilmekteyse de henüz ortaya çıkmamıştır.

MEVLİD

(مولد)

Süleyman Çelebi'nin
(ö. 825/1422)
asıl adı *Vesîletü'n-necât* olan
meşhur eseri.

Süleyman Çelebi Bursa'da doğdu. Hakkındaki bilgiler kısa ve çelişkilidir. Bazı yazma nüshalarda yer alan, "Yiğitlik dahi geçti şöyle hoca / Erişti şastlık u oldu koca" beyti, müellifin 812'de (1409) nazmettiği mevlidi altmış yaşında iken kaleme aldığını gösterdiğinden onun doğum tarihini 752 (1351) olarak kabul etmek mümkündür. Süleyman Çelebi'nin, Ahmed Paşa'nın oğlu ve Orhan Gazi'nin silâh arkadaşı olup *Fuşûşü'l-hikem*'e bir şerh yazan Şeyh Mahmud'un torunu olduğu, Orhan Gazi'nin bu zata İznik'te bir medrese yaptırmış bulunduğu şeklindeki kayıtlardan onun ilimle uğraşan kültürlü bir aileden geldiği anlaşılmakta, taşıdığı "Çelebi" unvanı da aynı zamanda ârif ve kâmil bir kimse olduğunu ortaya koymaktadır. Süleyman Çelebi'nin dinî ilimlere vukufunu eserinde işlediği konuları âyet ve hadislerle ustaca desteklemesi de göstermektedir. Kaynaklar onun Yıldırım Bayezid devrinde bir süre Divân-ı Hümayun imamlığı yaptığını, 802'de (1400) inşası tamamlanan Bursa Ulucamii imamlığına Emîr Buhârî'nin tavsiyesiyle getirildiğini nakleder. Mevlî veya Halvetî olduğu ileri

sürülen şairin “râhat-ı ervâh” terkinbinin gösterdiği 825’te (1422) vefat ettiği genellikle kabul edilmektedir. Kabri Bursa’da Çekirge yolunda, Eski Kaplıca yakınlarındaki Yoğurtlu Baba Zâviyesi önünde bulunan sırt üzerindedir. Türbesi harap bir durumdayken 1952 yılında Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu aracılığıyla onarılmış ve duvarına *Vesîletü’n-necât*’ın ilk beytiyle âlem ve Âdem’in yaratılışıyla ilgili 128, Hz. Muhammed’in doğum ânını bildiren 206 ve Allah Teâlâ’nın Hz. Muhammed’e hitabını nakleden 403. beytleri yazılmıştır.

Vesîletü’n-necât’ın 812 (1409) yılında Bursa’da tamamlandığı eserdeki bir beyitte açıkça belirtilmektedir. Başka bir eseri bilinmeyen Süleyman Çelebi’nin mevlidini kaleme almasıyla ilgili yaygın rivayet şöyledir: Onun Ulucami’de imamlık yaptığı yıllarda bir vâiz Bakara sûresinin 285. âyetini açıklarken peygamberler arasında bir fark bulunmadığını, bu sebeple Hz. Muhammed’in Hz. İsa’dan ve diğer peygamberlerden üstün olmadığını söyleyince cemaatten bazıları vâize karşı çıkmış, tartışmalar büyümüş, bu arada Süleyman Çelebi, “Ölmeyip İsa göğe bulduğu yol / Ümmetinden olmak için idi ol” beytini söylemiş, halkın çok beğendiği bu beyti, daha sonra büyük bir aşkla Hz. Peygamber’in sevgisini terennüm edecek ve onun hayatının bazı bölümlerini içine alacak şekilde geliştirerek eserini tamamlamıştır.

Aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla yazılan eser, on bir nüshası karşılaştırılarak elde edilen metnine göre 768 beyit olup on altı babbdan meydana gelmektedir. Eser, asıl isminden ziyade yazma nüshaları genellikle “mevlid / mevlüd” başlığını taşıdığından, hatta bazan “mevlüd” şeklinde yazıldığından “mevlid” veya “mevlüd” olarak tanınmaktadır.

Sehl-i mümtenî kabul edilen *Vesîletü’n-necât* sade bir Türkçe ile yazılmıştır. Eserde fikir, bilgi ve duygular çok sanatkârane bir üslûpla anlatılmıştır. Müellifin ifadeleri dinî heyecanına bağlı olarak gelişip zenginleşmiş ve ona dönemin çizgisini aşan şahsî ve sanatlı özel bir üslûp kazandırmıştır. Bu sebeple *Vesîletü’n-necât*’ta motiflerin ve edebî sanatların kullanılışı yazarına mahsus olup tamamen orijinaldir. İfadeler halka yönelik konularda çok sade, dinî kavramların anlatımında bazan girift, fakat anlamın derinine inilince gönlü fethedecek özelliktedir.

Eserde yer yer dinî mefhumların, farz ve vâciplerin beyan edildiği, İslâm tasav-

vufunun şer’î hükümlerle örtüşen yönlerinin yerli yerince işlendiği, Türk edebiyatına mal olmuş tasavvufî remizlerin başarıyla kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında *Vesîletü’n-necât*’ta tekrar, tenâsüp, cinas, tevriye, teşbîh-i temsîlî gibi edebî sanatlar kullanılmış, bahirler konuların gerektirdiği âyet ve hadislerle işlenmiştir.

Mensur bir münâcâtla başlayan eserin muhtevasını ortaya koyan bab başlıkları şöyledir: Allah’ın birliği hakkında, nâzım için dua talebi ve kitap için özür beyanı, âlemin yaratılma sebebinin beyanı, Hz. Muhammed’in ruhunun yaratılmasının beyanı (iki fasl), Hz. Muhammed’in vücudunun zuhura gelmesinin beyanı (üç fasl), Hz. Muhammed’in doğumu sırasında ortaya çıkan fevkalâdeleliklerin beyanı (altı fasl), Hz. Peygamber’in methi, mucizelerinin, mi’racının ve hicretinin beyanı, onun bazı vasıflarının beyanı, nükte ve nasihat, kötü fiillerden nehyetme, risâletin tebliği, Hz. Peygamber’in vefatı, hâtime.

Süleyman Çelebi’nin *Vesîletü’n-necât*’ı hazırlarken bazı eserlerden istifade ettiği anlaşılmaktadır. Bunların başında Arapça siyer kitaplarından Ebü’l-Hasan el-Bekrî’nin eserinin geldiği söylenebilir. Ayrıca Erzurumlu Mustafa Darîr’in tesiri altında kaldığı ileri sürülmekle beraber

aslında her ikisinin de çeşitli siyer kitaplarından faydalanmış olduğu ihtimali daha kuvvetlidir. Bunun yanında Âşık Paşa’nın *Garibnâme*’sindeki beyit ve motiflerin mevliddekilerle benzerlik göstermesi, Ebü’l-Hasan’ın siyerinin *Garibnâme*’ye de kaynaklık etmiş olduğunu söylemeye imkân vermektedir.

Vesîletü’n-necât halk arasında çok beğenilmiş ve sevilerek okunmuştur. Bu sebeple günümüze pek çok yazma nüshası ulaşmıştır (*Mevlid*, neşredenin girişi, s. 16-24). Ancak esere Süleyman Çelebi’ye ait olmayan birçok beyit ve parçanın dahil edilmiş olması esas metnin tesbitini zorlaştırmaktadır. Bu ilâvelerin kimlere ait olduğunun belirlenmesi de kolay değildir. Bunun yanında hemen her mevlid metninin kataloglara Süleyman Çelebi’nin eseri olarak geçirilmesi işi güçleştiren diğer bir husustur.

Mevlid’in Latin harfleriyle çeşitli yayımları yapılmış olmakla birlikte bunların çoğu güvenilir değildir. Eserin ilmî neşirleri Ahmet Ateş (Ankara 1954), Faruk K. Timurtaş (Ankara 1970) ve Necla Pekolcay (İstanbul 1980) tarafından gerçekleştirilmiştir. *Vesîletü’n-necât*, bu konuda bir doktora çalışması yapan Necla Pekolcay tarafından dil ve edebiyat yönünden incelenip son yıllarda bulunan nüshalar da gözden geçirilerek karşılaştırmalı metin halinde yeniden yayımlanmıştır (Ankara 1993, 1997).

Eser, yazıldığı dönemden itibaren Osmanlı coğrafyasının hemen her yerinde özellikle Hz. Peygamber’in doğum günlerinde okunmuş, bestelenmiş, çeşitli dillere çevrilmiş ve nazîreleri yazılmıştır. Ayrıca başta Balkanlar olmak üzere çeşitli İslâm ülkelerinde bir ibadet anlayışı içinde mübarek gün ve geceler yanında doğum, ölüm, sünnet, evlenme, askere gönderme gibi pek çok vesile ile okutulmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Süleyman Çelebi, *Mevlid* (nşr. Necla Pekolcay), Ankara 1993; Gibb, *HOP*, I, 232-238; Hüseyin Vassâf, *Mevlid: Süleyman Çelebi ve Vesîletü’n-necât* (haz. Cemal Kurnaz – Mustafa Tatçı, İstanbul 1329), Ankara 1999, s. 21-34; Necla Pekolcay, *Türkçe Mevlid Metinleri* (doktora tezi, 1950), İÜ Ed. Fak.; a.mlf. – H. Fuchs, “Mevlid”, *IA*, VIII, 175; Ahmed Aymutlu, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, İstanbul 1958, tür.yer.; A. Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, North Carolina 1975, s. 216 vd.; I. Ye. Petrosyan, “The Mawlid-i Nabî by Süleyman Çelebi and Its Two Versions”, *Manuscripta Orientalia*, IV/3, Helsinki 1998, s. 16-23; Hasan Aksoy, “Süleyman Çelebi”, *TDEA*, VIII, 64; K. R. F. Burrell, “Süleyman Çelebi, *Dece*”, *EP* (İng.), IX, 843.

Vesîletü’n-necât’ın son sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3485)

